

Pod pojęciem „garnizon” należy rozumieć: „załogę”, bądź część wojska przebywającą stale w mieście, terytorium, na którym stale lub czasowo przebywają oddziały lub znajdują się instytucje i zakłady wojskowe, jedną lub kilka położonych obok siebie miejscowości, gdzie stale lub czasowo przebywają oddziały różnych rodzajów sił zbrojnych oraz mieszczą się instytucje lub zakłady wojskowe stanowiące jego załogę. Autor przyjął definicję garnizonu, opierając się na przepisach „Regulaminu służby wewnętrznej” z 1926 r., w którym określono garnizon jako: *miejscowość, w której stale przebywają formacje siły zbrojnej*. Podobną definicję zawarto w „Encyklopedii Wojskowej” pod redakcją Ottona Laskowskiego¹.

Artykuł przedstawia dzieje garnizonu Jędrzejów w okresie 1918–1999, jednego z kilku byłych garnizonów Wojska Polskiego (WP) w regionie świętokrzyskim.

Garnizon w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939)

Na przełomie października i listopada 1918 r. wraz z tworzeniem państwa polskiego rozpoczęto organizowanie WP. Obszar ziem polskich podzielono na okręgi wojskowe. Powiat jędrzejowski, wraz z powiatami kieleckim, miechowskim, pińczowskim, stopnickim, wszedł w skład Okręgu Wojskowego Nr V Kielce, dowodzonego przez płk Włodzimierza Skrzyszewskiego. Okręg ten był podporządkowany Dowództwu Okręgu Generalnego (DOGen.) Nr III Kielce.

Jak przebiegało odzyskanie niepodległości w Jędrzejowie, wspominał organizator Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), działacz Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”, parlamentarzysta Andrzej Waleron: *Pewnego dnia w końcu października 1918 r. żołnierze austriaccy dowiedziawszy się, że ich cesarz abdykował, nagle pozdejmowali z czapek kokardy cesarskie i zaczęli wyjeżdżać z Jędrzejowa. Tylko jedna ich kompania piechoty, składająca się z samych Polaków ogłosiła, że staje przy Radzie Regencyjnej i pod dowództwem swego oficera Woźniakowskiego zajęła Kreiskomendę, zrzucając z niej cesarskie portrety. Natychmiast tego dnia zrobiliśmy pośpieszną mobilizację POW*

¹ *Encyklopedia Wojskowa*, pod red. O. Laskowskiego, t. III, Warszawa 1933, s. 2.

w Jędrzejowie i całym powiecie i dali rozkaz rozbrojenia wszystkich Austriaków. Tak też się stało². Utworzono Powiatowy Komitet Obywatelski na czele z Władysławem Wielowieyskim, który sprawował władzę do 7 listopada 1918 r. Z ramienia Tymczasowego Rządu Republiki Polskiej w Lublinie nominację na komisarza ludowego w powiecie jędrzejowskim otrzymał Andrzej Waleron. Członkowie POW rozbroili stacjonującą w Jędrzejowie kompanię wojsk austriackich, złożoną z Polaków.

W powiecie jędrzejowskim organizatorami oddziałów WP byli por. Franciszek Rawicz-Studziński, ppor. Kacper Niemiec i ppor. Mieczysław Timme³. W Jędrzejowie sformowano następujące pododdziały tworzonego w Kielcach 25 pułku piechoty: 9 kompanię III batalionu (dowódca ppor. Marian Jadwiński), 1 kompanię ciężkich karabinów maszynowych (ckm) I batalionu (dowódca ppor. Włodzimierz Orski-Zaremski), 2 kompanię ckm II batalionu, 3 kompanię ckm III batalionu (dowódca kpt. Mieczysław Drabik) oraz 4 kompanię ckm. Dowództwo III batalionu objął kpt. Juliusz Merak⁴. III batalion 25 pułku piechoty skoncentrowany w Jędrzejowie w liczbie 28 oficerów, 147 podoficerów i 872 szeregowych w dniu 30 grudnia 1918 r. przybył marszem pieszym do Kielc, skąd transportem kolejowym odjechał w kierunku Lublina i Lwowa. Pododdział ten po przybyciu do Dołhobyczowa wraz z pododdziałami 17, 23 i 27 pułków piechoty utworzył „grupę kpt. Meraka”, która walczyła z oddziałami ukraińskimi⁵.

W dniu 19 stycznia 1919 r. zorganizowano w Jędrzejowie Towarzystwo Pomocy Żołnierzowi Polskiemu. W jego składzie działały sekcje: szpitalna, oświatowa, pralni, podarunkowa. Sekcja szpitalna opiekowała się izbą chorych, zaopatrzyła 10 łóżek w prześcieradła i poduszki, dostarczyła bieliznę, umywalki i szafki. Sekcja oświatowa dostarczała chorym żołnierzom książki i czasopisma. W dniu 19 marca zorganizowała uroczysty obiad dla 200 żołnierzy. Prowadziła także kursy dla żołnierzy analfabetów. Z kolei sekcja pralni powołała

² R. Piasecka, *Spoteczność powiatu jędrzejowskiego w latach 1918–1939*, Kielce 2000, s. 215.

³ W. Juszkiewicz, *Zarys historii wojennej 25 pułku piechoty*, Warszawa 1928, s. 6.

⁴ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej – CAW), 25 pp, sygn. I.320.25.1, rozkaz nr 44 z 24.12.1918 r.

⁵ W. Makulec, *25 pułk piechoty*, Pruszków 1995, s. 4–5.

pralnię wojskową i zajęła się wyrobem mydła. Sekcja podarunkowa żołnierzom odchodzącym z jędrzejowskiego szwadronu ułanów (wchodzącego w skład 11 pułku ułanów w Pińczowie) obdarowała 140 paczkami z cukrem, świecami, herbatą, mydłem, chlebem, tytoniem, zapałkami. 200 ułanów podjęto podwieczorkiem w herbaciarni, którą Towarzystwo prowadziło od dnia 1 marca 1919 r. W dniu 25 lutego wystano na front przesytkę o wartości 12 200 koron, w której znajdowało się 158 par onuc, 70 kozuchów, 180 funtów cukru, 200 kawatków mydła, świece, zapałki, słonina, suchary i chleb. Kpt. Juliusz Merak w dniu 9 kwietnia 1919 r. złożył podziękowanie z frontu *dla pań z Kola niesienia pomocy żołnierzowi polskiemu*⁶.

W Jędrzejowie utworzono Filię Centralnego Magazynu Prowiantowego – jednostkę służby intendentury, zajmującą się magazynowaniem artykułów żywnościowych dla jednostek wojskowych, która funkcjonowała do lata 1919 r. oraz kompanię samochodową (autokolumnę), jako pododdział transportowy. Kompania samochodowa istniała do kwietnia 1919 r.⁷

Od dnia 10 lipca 1919 r. w Jędrzejowie przebywała 1 bateria artylerii tworzonego 5 Dywizjonu Artylerii Konnej. Bateria była sformowana w listopadzie 1918 r. w Warszawie przy 8 pułku artylerii polowej. Od stycznia 1919 r. pododdział ten wziął udział w walkach z Ukraińcami w rejonie Lwowa. Następnie bateria stacjonowała pod Częstochową. W Jędrzejowie 1 bateria została zakwaterowana w klasztorze. Od dnia 23 lipca dowódcą baterii został mianowany por. Ludomir Kryński, który przejął dowodzenie od por. Kozietły. Pod koniec lipca 1919 r. baterię skierowano do garnizonu Staszów w celu reorganizacji i uzupełnienia⁸.

Kadra rzemieślnicza nr 3 dowodzona przez kpt. Rostana była jednostką wojsk technicznych, szkolącą dla jednostek OGen. Kielce specjalistów – rzemieślników. W Jędrzejowie stacjonowały także dwie jednostki wojsk kolejowych: Park Wojsk Kolejowych Nr 2 (dowódca por. Homiakow) i Warsztaty Wojsk Kolejowych Nr 2. Park Wojsk Kolejowych zgodnie z etatem z dnia 2 maja 1919 r. składał się z 2 oficerów oraz 52 podoficerów i szeregowych⁹.

W Jędrzejowie powstało także Kierownictwo Robót Budownictwa Wojskowego zajmujące się sprawami budowlanymi i kwaterunkowymi oraz wykonywaniem prac remontowych obiektów wojskowych. Instytucja ta podlegała Zarządowi Rejonowemu Budowlano – Kwaterunkowemu w Częstochowie.

Organem pomocniczym i wykonawczym Powiatowej Komendy Uzupełnień (PKU) Kielce do lipca 1919 r.

⁶ „Gazeta Kielecka” 1919, nr 88.

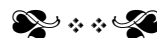
⁷ W. Jarno, *Okręg Generalny Wojska Polskiego nr III Kielce w latach 1918–1921*, Łódź 2003, s. 57–58, 69.

⁸ Płotnicki, *Zarys historii wojennej 5 Dywizjonu Artylerii Konnej*, Warszawa 1929, s. 9.

⁹ Dziennik Rozkazów Wojskowych z 1919 r., nr 50, poz. 1591.

był oficer ewidencyjny na powiat jędrzejowski ppor. Stanisław Rozmanith¹⁰. Następnie, po reorganizacji terenowych organów wojskowych, oficer ewidencyjny na powiat jędrzejowski był w składzie PKU 25 pp w Miechowie. Odpowiadał on za organizację i sprawny przebieg poboru w podległym powiecie. Podlegał mu jeden pisarz i jeden szeregowy jako ordynans kancelaryjny.

Od listopada 1918 r. do lipca 1919 r. w Jędrzejowie miało siedzibę powiatowe dowództwo żandarmerii, na którego czele stał por. Jan Grochot. Dowództwu żandarmerii podlegały trzy plutony, które tworzyło siedem posterunków żandarmerii rozmieszczonych w następujących miejscowościach: Jędrzejowie, Motkowicach, Nagłowicach, Małogoszczu, Sobkowie, Wodzistawiu i Sędziszowie. Ogółem żandarmeria powiatu jędrzejowskiego w lutym 1919 r. liczyła 52 żandarmów¹¹. Żandarmeria do lipca 1919 r. oprócz zadań wojskowo-policyjnych wykonywała również funkcje policyjne w stosunku do osób cywilnych. Od lipca 1919 r. do listopada 1921 r. w Jędrzejowie znajdował się posterunek żandarmerii wydzielany przez pluton żandarmerii w Miechowie, który w lutym 1921 r. składał się z 21 żandarmów¹². Do jego zadań należało wykonywanie służby policyjno-wojskowej w stosunku do osób wojskowych i cywilnych, poleceń prokuratury wojskowej i sądów wojskowych do osób wojskowych i cywilnych podlegających kompetencji sądów wojskowych, przymusowe doprowadzanie poborowych uchylających się od służby wojskowej, kontrola dokumentów podróжных, wykonywanie poleceń Oddziału II Sztabu DOGen., udzielanie pomocy Policji Państwowej, wspieranie organów cywilnych w przypadku pożarów i klęsk żywiołowych.

W związku z ofensywą Armii Czerwonej latem 1920 r. część oddziałów wojskowych została ewakuowana na obszar OGen. Kielce. Do garnizonu Jędrzejów przybył wówczas Szpital Wojskowy, „Osowiec”, który stacjonował do jesieni. Szpitalem kierował kpt. lekarz Meronowicz¹³.

Pod wpływem ponoszonych niepowodzeń na froncie z Armią Czerwoną oraz dzięki jednolitemu stanowisku partii politycznych wobec rozgrywających się wydarzeń zmienił się stosunek społeczeństwa polskiego do wojny polsko-bolszewickiej. W dniu 1 lipca 1920 r. ustawą sejmową powołano Radę Obrony Państwa (ROP) jako najwyższy organ państwowy o charakterze ustawodawczym i wykonawczym. Rada decydowała o wydawaniu zarządzeń we wszystkich sprawach, związanych z prowadzeniem i zakończeniem

¹⁰ Dziennik Rozkazów Wojskowych z 1919 r., nr 6, poz. 253.

¹¹ CAW, Dowództwo Żandarmerii, sygn. I. 300.51.18

¹² Tamże, Dzienniki Rozkazów DOGen. Kielce 1919–1921, rozkaz tajny nr 12 z 23.02. 1921 r.

¹³ CAW, Dowództwo Okręgu Korpusu Nr X, sygn. I.371.10.34.

wojny. Przewodniczącym ROP został naczelnik państwa Józef Piłsudski. ROP zintensyfikowała akcję uświadamiającą w społeczeństwie. Budząc patriotyzm, zaufanie wobec Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego, przystąpiła także do pełnej mobilizacji na rzecz odwrócenia niekorzystnego dla kraju przebiegu działań wojennych¹⁴.

W dniu 3 lipca Józef Piłsudski skierował do społeczeństwa odezwę „Ojczyzna w potrzebie”, w której wzywał każdego Polaka do wypełnienia ostatniego obowiązku wobec Ojczyzny. Trzy dni później przy Ministerstwie Spraw Wojskowych powołano Inspektorat Generalny Armii Ochotniczej, zaś dnia 7 lipca w Warszawie z inicjatywy Sejmu Ustawodawczego, rządu oraz przedstawicieli 216 organizacji społecznych – Obywatelski Komitet Wykonawczy Obrony Państwa. Na czele wspomnianych instytucji stanął generał broni Józef Haller¹⁵. ROP podjęła decyzję o utworzeniu Armii Ochotniczej, mającej na celu powiększenie szeregów walczących oddziałów WP. Władze wojskowe liczyły wówczas, że do obrony zagrożonej ojczyzny zgłoszą się osoby, które z różnych przyczyn nie podlegały obowiązkowi służby wojskowej. Do Armii Ochotniczej przyjmowano również poborowych, którzy wcześniej otrzymali odroczenie: szeregowych w wieku od 17 do 42 lat i oficerów do lat 50. Osoby małoletnie mogły być przyjęte po przedłożeniu komisji werbunkowej zezwolenia rodziców lub opiekunów. Wstępując do wojska ochotnicy podpisali deklarację, w której zobowiązywali się do pełnienia służby na czas wojny. Ochotnik otrzymywał takie same prawa, jak żołnierz pełniący służbę z poboru (m.in. przyznanie jego rodzinie zasiłku). Akcję werbunkową do Armii Ochotniczej prowadziły władze wojskowe, w tym Okręgowy Inspektorat Armii Ochotniczej przy DOGen. Kielce oraz Obywatelskie Komitety Obrony Państwa, działające we wszystkich powiatach.

W dniu 10 lipca wojewoda kielecki Stanisław Pękostawski skierował do starostów specjalny okólnik z zadaniem podjęcia prac organizacyjnych związanych z tworzeniem w powiatach i gminach komitetów, mających zająć się głównie organizacją zaciągu ochotniczego do wojska oraz ścisłą współpracą z miejscowym duchowieństwem.

W województwie kieleckim powołano komitety obrony państwa we wszystkich czternastu powiatach oraz utworzono dwa komitety miejskie w Kielcach i Częstochowie. Komitety podjęły aktywną działalność głównie dla pozyskania przychylności ludności wiejskiej. Pracę wszystkich komitetów

w województwie kieleckim koordynowała Rada Obywatelska Wojewódzkiego Wykonawczego Komitetu Obrony Państwa w Kielcach. Pełnomocnikiem Obywatelskiego Komitetu Wykonawczego Rady Obrony Państwa na województwo kieleckie został mianowany przez gen. Józefa Hallera w dniu 20 lipca Eugeniusz Nawroczyński¹⁶.

W dniu 9 lipca 1920 r. utworzony został Obywatelski Komitet Obrony Narodowej w Jędrzejowie pod przewodnictwem Bogusława Kozłowskiego, a po jego wstąpieniu do wojska, Piotra Borkowskiego. Działalność komitetu skupiała się w czterech sekcjach: werbunkowej i propagandy pożyczkowej, szpitalnej, finansowej i Straży Obywatelskiej. W związku z werbunkiem do Armii Ochotniczej zorganizowano na terenie powiatu jędrzejowskiego 40 wieców. Z powiatu przyjęto 256 osób (w tym 176 z inteligencji) spośród 322 ochotników. Na potrzeby wojska zebrano 187 karabinów, 237 bagnętów, 247 łopatek, 15025 naboju karabinowych, które przekazano dowództwu garnizonu Jędrzejów. Szpitalowi Wojskowemu „Osowiec” podarowano żywność – w tym 50 kg kaszy, jaja, drób oraz przedmioty codziennego użytku. Funkcję sekcji szpitalnej przejął miejscowy oddział Czerwonego Krzyża, który wpierał materialnie i moralnie chorych wymienionego szpitala. Ponadto zorganizowano dwa uzdrowiska w Tarni i Mstyczowie. Na stacji kolejowej sekcja pomocy żołnierzowi utrzymywała herbaciarnię dla żołnierzy. Sekcja finansowa zebrała 122512 marek, z czego rodzinom ochotników wypłacono 33717 marek. Obywatelski Komitet Obrony Narodowej w Jędrzejowie zakończył działalność w dniu 12 października 1920 r.¹⁷

W drugiej połowie 1920 r. w garnizonie jędrzejowskim znalazły się kompanie kolejowe robocze jeńców nr 6 i 8, które prowadziły prace gospodarcze na kolei.

Według danych zawartych w sprawozdaniu starosty jędrzejowskiego, latem 1920 r. garnizon liczył około 600 żołnierzy¹⁸.

Dużym problemem dla wojska i ludności stali się dezercy – żołnierze, którzy samowolnie opuścili swoje jednostki celem trwałego uchylenia się od służby wojskowej. Przyczynami dezercji były m.in. trudne warunki socjalno-bytowe (brak odpowiedniego umundurowania, obniżone racje żywnościowe, złe warunki zakwaterowania),

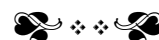
¹⁴ Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej, Warszawa 1999, s. 363.

¹⁵ J. Szczepański, *Spoleczeństwo Polski w walce z najazdem bolszewickim 1920 roku*, Warszawa – Pułtusk 2000, s. 190–191. Tenże, *Postawy społeczeństwa ziem byłego Królestwa Polskiego wobec najazdu bolszewickiego*, w: *Spoleczeństwo polskie w dobie I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku*, pod red. R. Kołodziejczyka, Kielce 2001, s. 86.

¹⁶ M.B. Markowski, *Spoleczeństwo województwa kieleckiego wobec wojny polsko-bolszewickiej 1919–1920*, Kielce 1998, s. 79.

¹⁷ *Obrona państwa w 1920 roku. Księga sprawozdawczo-pamiętkowa Generalnego Inspektoratu Armii Ochotniczej i Obywatelskich Komitetów Obrony Państwa*, red. W. Ścibor – Ryłski, Warszawa 1923, s. 385–386.

¹⁸ Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej- APK), Urząd Wojewódzki kielecki 1919–1939 (dalej- UWK I), sygn. 466, k.73.

zachowanie niektórych podoficerów i oficerów w stosunku do szeregowych, lęk przed utratą życia lub zdrowia podczas działań na froncie. Dezerterzy z bronią często dokonywali napadów na okoliczną ludność. Przykładem może być napad dokonany w dniu 7 września 1920 r. w miejscowości Borszowice w gminie Mierzwin na terenie powiatu jędrzejowskiego w celach rabunkowych¹⁹. Również dużym problemem była realizacja przymusowego poboru do wojska, wprowadzonego wiosną 1919 r. Część poborowych uchylała się od obowiązku służby wojskowej, ukrywając się po okolicznych lasach i miejscowościach.

Dowództwo garnizonu Jędrzejów w dniu 3 września 1920 r. w meldunku do Dowództwa Miasta Kielce w sprawie obław na dezerterów skarżyło się na starostwo powiatowe w Jędrzejowie, które tę sprawę traktowało „zbyt lekkomyślnie”. Jak podkreślono, wszelkie obławy na dezerterów odbywały się bez najmniejszego współdziałania starostwa, a pisma Dowództwa Garnizonu Jędrzejów traktowane były przez starostwo „zbyt groteskowo”. Wobec powyższego dowództwo I Rejonu Koncentracyjnego przy Dowództwie Miasta Kielce pismem z dnia 17 września 1920 r. prosiło wojewodę kieleckiego, o wplynięcie na Starostwo Jędrzejowskie, by bardziej współdziałało z tamtejszymi organami wojskowymi w wytapywaniu dezerterów²⁰.

Od dnia 15 sierpnia 1920 r. w gminie Mierzwin stale przebywał pododdział wojska składający się z 2 podoficerów, 1 żandarma i 20 szeregowych, którego zadaniem było wytapywanie dezerterów i poborowych uchylających się od wojska. Jak podkreślił dowódca Garnizonu Jędrzejów, gmina ta była *jedną z najgorszych gmin powiatu jędrzejowskiego, jednak przez ciągłe obławy została już prawie zupełnie oczyszczona*. W dniu 31 sierpnia przeprowadzono w gminie Mierzwin obławę przy użyciu 320 żołnierzy, w wyniku której schwytano 27 dezerterów i 26 poborowych. Według dowódcy garnizonu starostwo powinno udzielać władzom wojskowym dokładnych informacji w zakresie ukrywających się dezerterów i poborowych. W powiecie jędrzejowskim codziennie wysyłanych było przez dowództwo garnizonu kilka patroli wojskowych, które średnio zatrzymywały 5–6 dezerterów i poborowych²¹.

Starosta jędrzejowski w odpowiedzi do wojewody kieleckiego w dniu 27 września 1920 r. stwierdził, że policja i żandarmeria systematycznie przeprowadzały obławy na dezerterów i poborowych, od dnia 1 sierpnia policja bez udziału wojska zatrzymała 104 dezerterów i poborowych. Uważał, że narzekania dowództwa garnizonu są nieuzasadnione²².

Wojsko w Jędrzejowie pod koniec 1921 r. zajmowało Stodownię Libicha, 3 budynki kolejowe (detaszowana kompania parkowa nr 2) oraz 5 lokali w Rynku (kompanie robocze jeńców).

Po rozformowaniu DOGen. Kielce w listopadzie 1921 r. garnizon Jędrzejów podporządkowano dowódcy Okręgu Korpusu Nr X w Przemyślu, który w tym czasie był jednym z 21 garnizonów wchodzących w skład wymienionego okręgu.

Jednostki wojsk kolejowych stacjonujące w Jędrzejowie przeformowano w detaszowaną kompanię parkową nr 2, którą w 1923 r. dowodził kpt. Stanisław Olczak, a rok później – kpt. Wiktor Adel. Poza dowódcą kompanii było dwóch oficerów: por. Eugeniusz Ludwik Krzyszkowski i por. Józef Ejczun. Zadaniem kompanii parkowej była konserwacja materiałów technicznych oraz wytwarzanie i naprawa wyposażenia technicznego wojsk kolejowych. Zaopatrywała jednostki wojsk kolejowych, przechowywała zapasy bieżące i mobilizacyjne oraz konserwowała i remontowała sprzęt. Podlegała Centralnemu Zarządowi Parków i Warsztatów Wojsk Kolejowych w Krakowie²³.

W 1929 r. w wyniku reorganizacji systemu zaopatrzenia materiałowo-technicznego wojsk saperkich, z przekształcenia detaszowanej kompanii parkowej nr 2 utworzono Główną Składnicę Mostów Kolejowych (GSMK), jedyną w WP, którą podporządkowano 1 batalionowi mostów kolejowych w Krakowie. Z dniem 20 grudnia 1934 r. przeorganizowano GSMK i podporządkowano Kierownictwu Zaopatrzenia Saperów w Warszawie²⁴. Zarządcą GSMK był por. Bronisław Mochałowski, a następnie kpt. Roman Szafarczyk²⁵. Żołnierzy służby zasadniczej dla GSMK szkolił 1 batalion mostów kolejowych z Krakowa. Oddziałem gospodarczym dla składnicy był 2 pułk artylerii lekkiej Legionów z Kielc, natomiast żołnierzy służby zasadniczej szkolił 1 batalion mostów kolejowych z Krakowa.

GSMK zajmowała kompleks wojskowy o powierzchni 4 ha 31 ar, który należał do Spółdzielni Włościan w Jędrzejowie. Składnica składała się z budynku biurowego, stajni, budynku mieszkalnego oraz 11 budynków magazynowych oraz rampy kolejowej²⁶.

²³ *Almanach Oficerski na rok 1923/24*, Warszawa 1923, s.120–121, Z. Cutter, *Saperzy II Rzeczypospolitej*, Kraków–Warszawa–Wrocław 2005, s. 120–121

²⁴ Z. Cutter, *Saperzy*, s. 123.

²⁵ Tamże, s. 124. Roman Szafarczyk (1895–1942) podczas I wojny światowej walczył w 3 pp Legionów Polskich, był uczestnikiem wojny polsko-bolszewickiej. Po 1924 r. przeniesiony do Centralnej Składnicy Inżynierii. W latach 1929–1934 zarządcą GSMK w Jędrzejowie, następnie pełnił służbę w Wojskowym Zakładzie Zaopatrzenia Inżynierii. Od 1937 r. był w stanie nieczynnym. We wrześniu 1939 r. był oficerem w sztabie szefostwa kolejnictwa Armii, „Warszawa”, uczestnik obrony Warszawy. Aresztowany przez hitlerowców i zamordowany w obozie zagłady w Oświęcimiu. Odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami. www.bohaterowie1939.pl/index.php.

²⁶ CAW, Departament Budownictwa Ministerstwa Spraw Wojskowych

¹⁹ Tamże, sygn.464/I, k. 96.

²⁰ Tamże, sygn. 495, k.3.

²¹ Tamże, k. 9.

²² Tamże, k. 10.

W 1927 r. utworzono w Jędrzejowie Komendę Powiatową Przynsposobienia Wojskowego (PW), na której czele stali m.in. kpt. Piotr Lesiak, kpt. Konstanty Eibel i kpt. Adolf Julian Pawlikowski.

Komendant powiatowy PW opracowywał szczegółowe plany organizacji, wyszkolenia i zaopatrzenia, prowadził wychowanie fizyczne, współdziałał z władzami administracyjnymi i szkolnymi (dyrekcje szkół i inspektoraty szkolne), instytucjami samorządowymi i społecznymi, Powiatowym Komitetem Wychowania Fizycznego (WF) i PW oraz zarządami organizacji i stowarzyszeń WF i PW. Prowadził również ewidencję prac, sprzętu ćwiczebnego oraz członków PW. Przedstawiał dowódcy pułku za pośrednictwem komendanta obwodowego PW wnioski w sprawach przyjmowania i zawierania kontraktów z instruktorami personelu kontraktowego (oficerami i podoficerami oraz osobami upoważnionymi przez władze wojskowe do prowadzenia WF i PW). Wchodził w skład Powiatowego Komitetu WF i PW. Komendantowi powiatowemu podlegały bezpośrednio wszystkie jednostki PW działające na obszarze powiatu.

Garnizon	Liczba oficerów	Liczba podoficerów i szeregowych	Razem żołnierzy
Przemysł	506	5710	6216
Jarosław	182	2695	2877
Kielce	151	2292	2443
Rzeszów	120	2123	2243
Stryj	105	2092	2195
Sanok	46	823	869
Dębica	31	666	697
Staszów	20	653	673
Pińczów	32	612	644
Sandomierz	33	527	560
Jędrzejów	1	42	43

Tabela 1. Porównanie liczebności garnizonu Jędrzejów do wybranych garnizonów Okręgu Korpusu Nr X według stanu na dzień 15 lutego 1927 r. Źródło: CAW, Departament Dowodzenia Ogólnego MSWojsk., sygn. I. 300.22.45.

Komenda Powiatowa PW składała się z komendanta, personelu instruktorskiego (2 podoficerów zawodowych) oraz personelu pomocniczego. Oficerowie będący komendantami WF i PW w powiatach mieli decydujący wpływ na prace komitetów WF i PW, których zadaniem było koordynowanie działań tej tematyki na odpowiednim do ich kompetencji terenie.

W 1932 r. oddziały PW na terenie powiatu jędrzejowskiego składały się z 683 mężczyzn

(dalej- MSWojsk.), sygn. I. I. 300.63.195.

i 46 kobiet. Posiadały one dwie strzelnice, pięć bibliotek i pięć świetlic²⁷. Powiatowy komendant PW kpt. Pawlikowski podczas odprawy w dniu 4 kwietnia 1935 r. przeprowadzonej w Okręgowym Urzędzie WF i PW w Dowództwie Okręgu Korpusu Nr X ocenił, że stan wyszkolenia oddziałów jest dobry, stosunek ludności do PW poprawny, natomiast problemem był brak mundurów i podręczników, „Junak” oraz niski budżet²⁸.

Należy także wspomnieć, że w powiecie jędrzejowskim od listopada 1936 r. funkcjonowało Przynsposobienie Wojskowe Konne (PWK), które wchodziło organizacyjnie w skład Rejonu PWK 2 Dywizji Piechoty Legionów w Kielcach. W 1938 r. liczyło ono 125 członków, szkolących się na żołnierzy kawalerii dywizyjnej („Krakusi”) czasu wojny.

W okresie pierwszych lat II Rzeczypospolitej (1918–1921) garnizon Jędrzejów należał do większych na obszarze OGen. Kielce. Po 1922 r. liczba żołnierzy została ograniczona do kilkudziesięciu, dlatego pod względem liczebności należał do małych garnizonów na terenie Okręgu Korpusu Nr X Przemysł, jak również w województwie kieleckim (tabela 1 i 2).

Garnizon	Liczba oficerów	Liczba podoficerów i szeregowych	Razem żołnierzy
Kielce	151	2292	2443
Częstochowa	114	2035	2149
Radom	60	1086	1146
Pińczów	32	612	644
Będzin	33	582	615
Staszów	20	653	673
Sandomierz	33	527	560
Ostrowiec	6	28	34
Miechów	5	19	24
Sosnowiec	7	32	39
Jędrzejów	1	42	43

Tabela 2. Porównanie liczebności garnizonu Jędrzejów do innych garnizonów w województwie kieleckim według stanu na dzień 15 lutego 1927 r. Źródło: CAW, Departament Dowodzenia Ogólnego MSWojsk., sygn. I. 300.22.45

Garnizon Jędrzejów po II wojnie światowej

Pierwszą instytucją WP w Jędrzejowie po zakończeniu II wojny światowej była Wojskowa Komenda Rejonowa (WKR), która funkcjonowała w latach 1950–1966. WKR była terytorialnym organem administracji wojskowej, która realizowała zadania w zakresie: werbunku kandydatów do szkół oficer-

²⁷ APK, UWK I, sygn. 7885.

²⁸ CAW, 2 Dywizja Piechoty Legionów, sygn. I. 313.244.

skich, akademii wojskowych, podoficerskiej szkoły zawodowej, wojsk powietrzno-desantowych oraz na kursy kierowców zawodowych, przeprowadzenia poboru głównego i dodatkowego, przeprowadzenia uzupełnienia jednostek wojskowych poborowymi, szeregowymi rezerwy, podoficerami i oficerami rezerwy, utrzymywania w stałej aktualności ewidencji posiadanych zasobów. Zasięg terytorialny WKR obejmował powiaty jędrzejowski i włoszczowski. Do 1952 r. WKR podlegała Dowództwu Okręgu Wojskowego – 5 Kraków, w latach 1952-1953 Jędrzejów pod Wojskową Komendę Wojewódzką Rzeszów, a od kwietnia 1954 r. – Wojskową Komendę Wojewódzką Kielce. Po utworzeniu Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego (WSzW) Kielce w grudniu 1964 r., WKR podporządkowano tej instytucji.

WKR w 1951 r. składała się z: komendanta, sekcji I – mobilizacji i administracji rezerw, sekcji II – poborowej, sekcji III – rezerw oficerskich oraz kancelarii jawnej i tajnej. Komendantem WKR i dowódcą garnizonu był w 1952 r. kpt. Władysław Laskowski²⁹. WKR zajmowała budynek po byłym banku przy ul. 14 stycznia 25 o powierzchni użytkowej 495 m², składający się z 21 pokoi³⁰.

W latach pięćdziesiątych XX wieku WKR prowadziło intensywną akcję werbunku do szkół oficerskich. Spowodowane było to dużym zwiększeniem liczebności WP.

Nowym zadaniem dla WKR w 1959 r. było rozpoczęcie wydawania kart mobilizacyjnych, po raz pierwszy od zakończenia II wojny światowej. Wydawanie kart mobilizacyjnych połączono z akcją wyjaśniającą rezerwistom celu i konieczności wejścia w życie przepisów w tej sprawie.

W wyniku zmian strukturalnych w administracji wojskowej, na podstawie zarządzenia Szefa Sztabu Generalnego WP Nr 0142/Org. z dnia 31 grudnia 1965 r., zarządzenia szefa sztabu Warszawskiego Okręgu Wojskowego nr 021/Org. z dnia 9 lutego 1966 r. oraz rozkazu organizacyjnego szefa WSzW Kielce nr 02/Org. z dnia 18 lutego 1966 r. utworzono Powiatowy Sztab Wojskowy (PSzW) Jędrzejów, który rozpoczął działalność z dniem 28 lutego 1966 r.³¹. Powstał on z połączenia WKR i Komendy Powiatowej Terenowej Obrony Przeciwlotniczej, a podlegał szefowi WSzW Kielce.

PSzW współdziałał z prezydium Miejskiej Rady Narodowej, był organizatorem obrony terytorialnej i obrony cywilnej jako organ administracji terenowej oraz sztabem operacyjnym i mobilizacyjno-uzu-

pełnieniowym. Sztab składał się z Wydziału Operacyjno-Szkoleniowego i Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia, trzech sekcji – podległych zastępcy szefa do spraw mobilizacji i uzupełnień oraz kancelarii. Etatowo liczył 7 żołnierzy i kilku pracowników wojska. Szefami PSzW byli kolejno pptk Stefan Kretowicz, pptk Leonard Maciejewski, zastępcą szefa do spraw organizacyjno-mobilizacyjnych kpt. Bogdan Słota. PSzW zasięgiem terytorialnym obejmował powiat jędrzejowski, a po rozformowaniu PSzW Włoszczowa w latach 1974-1975 również powiat włoszczowski.

Do zasadniczych zadań PSzW należało m.in.: opracowanie militarnej części planu obronnego powiatu, współdziałanie z organami cywilnymi i organizacjami paramilitarnymi w prowadzeniu poboru, organizowanie i prowadzenie rekrutacji kandydatów do zawodowej służby wojskowej oraz długoterminowej służby wojskowej, określanie zdolności i kierowanie poborowych do służby wojskowej lub do służby w formacjach samoobrony, prowadzenie ewidencji osób podlegających powszechnemu obowiązkowi obrony oraz wydawanie wojskowych dokumentów osobistych, zwalnianie od obowiązku służby wojskowej³².

PSzW prowadził dokumentację operacyjno-obronną, plany ochrony i obrony obiektów o znaczeniu militarnym, plany współdziałania poszczególnych organów pozamilitarnych, działań przeciwdywersyjnych. Obsada sztabu szkolita kierownicza kadre Obrony Cywilnej miasta i powiatu, kierowników jednostek ratowniczych, przewidzianych do militaryzacji, kierowników oddziałów samoobrony. Zwracano uwagę na rozwój i doskonalenie oddziałów samoobrony w zakładach pracy³³.

Sztab ściśle współdziałał z Powiatowym Komitetem Obrony w Jędrzejowie w zakresie wymiany informacji, użycia sił i środków oddziałów samoobrony (Obrony Cywilnej) oraz rozśrodkowania ludności. Obsada PSzW uczestniczyła w ćwiczeniach sztabowych organizowanych przez WSzW i Wojewódzki Komitet Obrony (m.in. w 1974 roku w ćwiczeniu sztabowym Wojewódzkiego Komitetu Obrony pod kryptonimem „Ziemia Kielecka – 74”).

Na podstawie zarządzenia Szefa Sztabu Warszawskiego Okręgu Wojskowego nr 016/Org. z dnia 1 czerwca 1975 r., w związku z reformą wojskowych organów administracji rozformowano wszystkie istniejące powiatowe, miejskie i dzielnicowe sztaby wojskowe, a na ich bazie utworzono wojskowe komendy uzupełnień. Po rozformowaniu PSzW Jędrzejów, miasto Jędrzejów i część gmin byłego

²⁹ CAW, Dowództwo Okręgu Wojskowego – 5 (Krakowskiego 1945-1954), sygn. IV.510.5.676, k. 25.

³⁰ Tamże, sygn. IV. 510.5.1322.

³¹ Archiwum Wojskowe w Oleśnicy (dalej – AWO), WSzW Kielce, sygn.5108.10.30, k.280.

³² Pomorski Okręg Wojskowy 1945-1987. Zarys dziejów, pod red. A. Karnowskiego, Bydgoszcz 1989, s. 136.

³³ AWO, WSzW Kielce, sygn. 5108.10.108, k.433; Uchwałą Rady Ministrów nr 111/73 z dnia 18 maja 1973 r. powołano Obronę Cywilną jako środek zapewnienia wszechstronnej obrony ludzi, zakładów pracy, urządzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury i materialnych narodu przed niszczącymi skutkami działań nieprzyjaciela.

powiatu jędrzejowskiego pod względem administracji wojskowej przejęła Wojskowa Komenda Uzuppełnień Busko-Zdrój.

Jednostką bojową, która przez prawie 40 lat stacjonowała w Jędrzejowie była kompania radiotechniczna. Kompania została utworzona w 1960 r. w ramach organizacji Obrony Powietrznej Kraju. Początkowo nosiła nazwę 5 kompanii radiotechnicznej 3 batalionu radiotechnicznego w Sandomierzu (Jednostka Wojskowa nr 3533), następnie od 1962 r. 174 kompanii radiotechnicznej wchodzącej organizacyjnie w skład 7 samodzielnego batalionu radiotechnicznego w Łodzi (Jednostka Wojskowa Nr 3578). W latach 1970–1981 była 134 kompanią radiotechniczną 3 batalionu radiotechnicznego w Sandomierzu, a w latach 1981–1999 – 363 kompanią radiotechniczną 36 batalionu radiotechnicznego w Węgrzyczach koło Krakowa (Jednostka Wojskowa Nr 2828). Jędrzejowska jednostka była jedną z kilku kompanii radiotechnicznych rozmieszczonych w województwie kieleckim. Pozostałe stacjonowały w Sławnie koło Opoczna, Ożarówie i Radoszkach koło Sandomierza. Koszary kompanii znajdowały się na terenie miasta Jędrzejowa, a obiekt techniczny (o powierzchni ponad 4 ha) w miejscowości Przysław, odległej od koszar ponad 6 km. Podstawowym zadaniem pododdziału było wykrywanie i śledzenie obiektów powietrznych w rejonie odpowiedzialności poprzez pełnienie całodobowych dyżurów bojowych.

Dowódcami kompanii radiotechnicznej byli następujący oficerowie: mjr Czesław Wojciechowski (1967–1971 r.), 1971–1976 mjr Maciej Woźniak (1971–1976 r.), mjr Andrzej Kołomyjski (1976–1983 r.), mjr Mieczysław Polak (1984–1989 r.), kpt. Stefan Faber (1987–1989 r.), kpt. Andrzej Wolanin (1990–1993 r.), por. Wiesław Ignerowicz (1994–1996 r.) oraz kpt. Zbigniew Kocetał (1997–1999 r.). Ugrupowanie bojowe jednostki tworzyły następujące elementy: stacje radiolokacyjne rozwinięte na pozycjach, stanowisko dowodzenia, postereunek obserwacji powietrznej i skażeń, łączność radiowa i przewodowa. Stacje radiolokacyjne składały się z odległościomierzy i wysokościomierzy, które nosiły kryptonimy od imion żeńskich: „Anna”, „Julia”, „Bogota”, „Laura”, „Zofia”, „Justyna”, „Bożena”.

Kompania liczyła w różnych okresach do 100 żołnierzy, w tym 15 służby zawodowej. Jednostka była ważnym ogniwem systemu obrony powietrznej kraju oraz wojsk Układu Warszawskiego. W 1972 r. na obiekcie technicznym z udziałem szefa Sztabu Generalnego Armii Radzieckiej marszałka Wiktora Kulikowa został oddany do użytku bunkier o kubaturze 2300 m³. W 1978 r. kompania wzięła udział w ćwiczeniach z ostrym strzelaniem na poligonie w Kazachstanie na terenie ZSRR. Dużym osiągnięciem jednostki było uzyskanie trzeciego miejsca w 1986 r. na zawodach użyteczno-bojowych wojsk radiotechnicznych. Żołnierze jednostki przez cały okres funkcjonowania aktywnie uczestniczyli w życiu miasta, biorąc udział w uroczystościach państwowych, patriotycznych, udzielając pomocy szkołom, instytucjom.

Na skutek reorganizacji wojsk radiotechnicznych według wymagań NATO, kompania jędrzejowska przekazała całe wyposażenie i uzbrojenie do jednostki nadrzędnej w Krakowie i z dniem 31 grudnia 1999 r. nastąpiło jej rozformowanie³⁴.

Podsumowanie

Jędrzejów jako garnizon WP odegrał ważną rolę w systemie obronnym Polski, zarówno w okresie II Rzeczypospolitej, jak i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

W pierwszych latach niepodległej Polski formowano tutaj jednostki zarówno bojowe, jak i zabezpieczające, które wypełniając określone zadania przyczyniły się do umocnienia państwa i ustalenia granic. Ważną rolę wobec garnizonu spełniło społeczeństwo miasta i powiatu, które wspierało materialnie i moralnie żołnierzy. Należy podkreślić, że stacjonowała w nim w okresie międzywojennym jedyna w WP składnica mostów kolejowych oraz w okresie 1960–1999 kompania radiotechniczna, będąca jednostką systemu obrony powietrznej. Istotną rolę spełniały w zakresie uzupełnienia sił zbrojnych terenowe organy administracji wojskowej – WKR i PSzW.

³⁴ Historię kompanii radiotechnicznej opracowano na podstawie: relacji pisemnej J. Wójtowicza w posiadaniu autora; R. Rochowicz, *Historia polskiej radiolokacji 1962–1981*, „Poligon” 3/2007, s. 79, 81, 85; Z. Kuśmierk, B. Peikert, A. Stachula, K. Walkowiak, *60 lat wojsk radiotechnicznych. Zarys historii*, Warszawa 2011, s. 39, 44, 49, 125, 170, 172.

